

Лекція 4. Політико-правові вчення Стародавнього Китаю.

1. Витоки політичної думки у Китаї

Перші правові і політичні ідеї давнього Китаю знаходять своє закріплення у книзі історичних переказів "Шу дзін", датованій приблизно VIII ст. до н.е. Походження державної влади пояснювалося божественним походженням. Втіленням бога на землі був син неба (Ті) — володар, який, завдяки знанню законів неба, міг добре панувати на землі. Він був посередником між небом і землею, він також встановлював гармонію між небом і землею і через те міг впливати на регулярність атмосферних явищ, що гарантувало населенню врожай. Образним виразом принципу загальної закономірності, що пронизувала небо і землю, були шляхи, накреслені рухом планет, — звідси і визначення цього принципу, який лежить в основі китайської філософії, — "дорога неба" ("дао").

Основним завданням володаря було забезпечення у світі гармонії, яку накреслив Великий план (Хунг фан). У суспільних відносинах гармонію повинно було забезпечувати додержання восьми елементів управління, а саме: турбота про харчування і забезпечення предметами широкого вжитку населення, турбота про принесення жертв, піклування про публічні роботи, піклування про науку, запровадження справедливих кар, піклування про гостей, військо. Великий план вказував на справедливість, суворість і лагідність, як на три засоби, якими повинен користуватися добрий володар, щоб забезпечити п'ять благ для своїх підданих: довге життя, здоров'я, багатство, любов до всього доброго і смерть, яка завершує життя. Тут же було викладено п'ять основних залежностей, на яких базується суспільство: залежність сина від батька, дружини від чоловіка, молодшого брата від старшого, підданого від володаря, друга від друга.

В середині IX ст. до н.е. у Китаї починає панувати династія Чжоу, започатковуючи період феодалізму в цій країні; відбувається ряд змін у

суспільстві і, відповідно, у політичній та правовій думці. Витворюються чотири суспільно-політичні напрямки.

Перший — започаткований Лао-цзи даосизм, прихильники якого висловлюються проти будь-якого втручання влади у справи суспільства.

Другий — започатковане Конфуцієм конфуціанство.

Третій — вчення Мо-цзи, в основу якого покладалася ідея всеосяжної любові, на якій повинні були базуватися відносини між людьми.

Четвертий — школа юристів ("фадзя"), які вперше рішуче виступили за безумовне дотримання писаного права, як основи охорони власності та особи.

2. Політичні погляди Лао-Цзи.

Основи вчення Лао-цзи, жив десь у VI ст. до н.е., викладені у книзі "Дао де цзін". Основою вчення Лао-цзи є дао — щось невидиме, нечутне, невловиме, нематеріальне, а, водночас, таке, що починає, проникає і закінчує всі явища і речі. Людина може наблизитися до "дао" через цілковиту відірваність, абстрагування від оточуючого світу. "Треба зробити своє серце максимально відчуженим, твердо зберігати спокій, і тоді всі речі змінюватимуться самі по собі, а нам залишається лише спостерігати за їхнім поверненням. У світі велике розмаїття речей, але всі вони повертаються до свого початку. Повернення до початку називається спокоєм, а спокій — поверненням до суті. Повернення до суті називається постійністю. Знання постійності називається досягненням ясності, а незнання постійності призводить до безладдя і, як наслідок, до лиха. Той, хто знає постійність, стає досконалим; той, хто досяг досконалості, стає справедливим; той, хто набув справедливості, стає володарем. Той, хто стає володарем, слідує небу. Той, хто слідує небу, слідує дао... Найкращий правитель той, про кого народ знає лише те, що він існує". Говорячи про державу, Лао-цзи вважає її природним утворенням, яке не залежить від волі і діяльності людей і розвивається своїм шляхом. "Держава є витвором духу, і впливати на неї не можна. Всякі спроби втручання завжди засуджені на невдачу і розбивають єдність".

3. Політичні погляди Конфуція.

Основи вчення Конфуція, 551–479 рр. до н.е., викладені у праці "Лунь-юй". Головною метою, яку він ставить перед собою у суспільному плані, є повернення втраченої рівноваги в державі і сім'ї; шлях до цього лежить через вдосконалення людини. Один з учнів Конфуція так висловив його ідеал: "Я дбав би, щоб міста і площі не були більше обгороджені мурами, і тоді народ перекує мечі на орала і без страху і боязні буде пасти свою худобу в долинах і лісах. Я подбав би про тисячолітній мир". Найбільш яскравим послідовником Конфуція був Мен-цзи, відомий під латинізованим іменем Менцій, який підкреслював, що "без царя і батька — без держави і сім'ї — людство повернулося б до тваринного світу".

Мо-дзи (До Ді) жив і творив через два покоління після Конфуція, 479–400 рр. до н.е. Він заснував напрямок, який отримав назву моїстичної школи. Коли відсутня взаємна любов між людьми, то виникає взаємна зненависть; якщо правитель і його підлеглі не відчувають взаємної любові, то немає родинної любові і шанування батьків; якщо між братами немає взаємної любові, то немає і згоди між ними; коли між людьми немає взаємної любові, то сильний неодмінно підкорює слабкого, багатий ображає бідних, знатний хизується перед простолюдином, хитрий обманює простодушного.

Коріння правової доктрини сягає в історію князівства Ці, яке в VI і V ст. до н.е. відіграло домінуючу роль серед держав феодалного Китаю. Прихильники правової доктрини вбачали головне джерело хорошого ладу у політичних і правових установах.